

УДК 378.14

Онопрієнко О. М., Онопрієнко О. В.

## ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПАРАДИГМІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

*У статті висвітлено проблеми патріотичного виховання сучасної молоді, зроблений теоретичний аналіз педагогічних засад патріотичного виховання в сучасній вищій школі. З'ясовано, що реалізація завдань патріотичного виховання базується на збереженні національної ментальності, що сконцентрована в традиціях, звичаях, обрядах та неусвідомлених переконаннях людини стосовно ставлення до власного народу, а також на основі функціонування свідомості та самосвідомості, які забезпечують формування національної свідомості та усвідомлення себе громадянином, патріотом, який має власну громадянську позицію.*

*Отже, інтеграція патріотичного виховання та фізичного виховання відбувається в межах фізичної культури, основним призначенням якої, на наш погляд, є формування ціннісно-емоційного, вольового, мотиваційного, осмисленого та усвідомленого ставлення до власного організму.*

**Ключові слова:** *патріотичне виховання, теоретичний аналіз, педагогічні засади, формування, етнопедагогіка, свідомість, самосвідомість.*

**Постановка проблеми.** Теоретичний аналіз проблеми патріотичного виховання в сучасній освітній парадигмі підготовки фахівців фізичного виховання дає підстави стверджувати, що концептуальні засади розуміння сутності патріотичного виховання майбутніх учителів як цілісної системи патріотичних, громадянських рис, як ідеальної моделі системи патріотичного виховання є суперечливими та неоднозначно потрактованими. Переважає поверхове узагальнення практичного досвіду організації патріотичного виховання в межах освітньо-кваліфікаційних характеристик фахівців; бракує студій, зорієнтованих на вивчення матеріалів статистичного характеру та осмислення експертних думок.

Досліджуючи патріотичне виховання в системі вищої школи, учені фіксують нагальну потребу в окресленні ефективних виховних технологій, спрямованих на стимулювання фахової діяльності та надання соціальної значущості патріотичному вихованню. Технології патріотичного виховання мають базуватися на цінності таких особистісних рис, як патріотизм, громадянськість, патріотична позиція та відповідальність.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Особливої уваги в контексті дослідження педагогічних засад патріотичного виховання в сучасній освітній парадигмі вищої школи набуває формування системи моральних почуттів, базованої на вірності та відданості Батьківщині. Генезис патріотичного виховання й патріотизму з позиції співвідношення особистісного та суспільного, психологічного й психічного, емоційного та раціонального, загальносуспільного поставав предметом наукових пошуків у працях Л. Бубліка, О. Воропая, В. Гонського [1; 2; 3; 6].

У змісті патріотичного виховання майбутнього вчителя доцільно вбачати системний вплив, сутність якого має бути сконцентрованою на передання й подальше усвідомлення фахівцем національних цінностей, народних традицій, звичаїв, обрядів та патріотичних орієнтирів і переконань. Саме національні засади слугують тими основними першоджерелами, які мають бути включеними до системи виховних принципів, методів і технологій патріотичного виховання.

Актуальним є застосування спеціально організованих видів діяльності та спілкування, що потрактовані в межах етнопедагогіки. Як слушно наголошує М. Стельмахович, украї необхідним для розуміння педагогіки є врахування етно-національного аспекту, ментальних засад народу, національних рис, відображених у народній педагогічній скарбниці [6]. Так, звертаючись до надбання етнопедагогіки, можна окреслити вагомі вектори в розумінні патріотичного виховання: свідомий і глибокий патріотизм, гуманізм і гармонія взаємин між людьми, примноження національних цінностей свого народу і шанобливе ставлення до здобутків інших народів, тісний взаємозв'язок народної педагогіки та вітчизняної наукової педагогіки, еволюційний шлях розвитку людського суспільства, світогляду людей, вплив на розвиток педагогічної думки становлення української нації. Водночас патріотичне виховання не повинно обмежуватися етнопедагогічними засобами, натомість слід розробляти інноваційні технології, зорієнтовані на врахування сучасних тенденцій формування патріотизму в незалежній Україні.

**Мета дослідження** – зробити теоретичний аналіз педагогічних засад патріотичного виховання в сучасній вищій школі.

**Завдання:**

1. Дослідити зміст патріотичного виховання в системі вищої школи.
2. Розкрити взаємозв'язок патріотичного та фізичного виховання.
3. З'ясувати критерії ціннісного ставлення до формування фізичної культури особистості.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Студіюючи педагогічні засади патріотичного виховання (зокрема патріотичного виховання майбутніх фахівців, предметом професійної педагогічної діяльності яких постає не тільки особистість школяра, але і його фізичне здоров'я в поєднанні з вихованням високих моральних почуттів, поваги до власного народу, відчуття особистої причетності до реалізації національної ідеї, а також утвердження власної громадянськості з позиції сформованої системи патріотичних орієнтирів та переконань), учені присвячують посилену увагу проблемі підготовки високоосвічених фахівців, формуванню їхньої педагогічної майстерності.

Упровадження завдань патріотичного виховання на уроках фізичної культури потребує розвинутої здатності застосовувати засоби української етнічної педагогіки (традиції, звичаї, обряди, безпосередньо пов'язані із засобами української системи фізичного виховання).

Серед проблем теоретичного аналізу педагогічних засад патріотичного виховання в сучасній вищій школі на особливу увагу заслуговують виокремленні В. Астаховою особливості, що потребують нагального теоретико-експериментального дослідження в сучасній педагогіці та теорії й практиці виховання зокрема. Науковець наголошує на необхідності підготовки високоосвіченої, професійно зорієнтованої, інтелігентної особистості, рівень якої відповідав би чинним реаліям суспільного буття. Особливої значущості ця проблема набуває в контексті організації навчально-виховного процесу у вищій школі. На думку дослідниці, результатом завершення освітнього та виховного процесу у вищій школі для кожної особистості має бути не тільки здобуття високої кваліфікації, але насамперед отримання власного досвіду, що дасть студентові змогу реалізуватися як у професійному, так і в особистому житті, демонструвати розвинені адаптаційні можливості до динаміки змін. Такий стан речей вимагає формування в студента регулятивної ресурсної особистісної системи як потенціалу для розвинутої здатності скеровувати, контролювати та усвідомлювати власний психічний і фізичний стан здоров'я.

Отже, особливість патріотичного виховання, досліджуваного нами в ракурсі підготовки майбутніх фахівців фізичної культури, полягає в усвідомленні кожною особистістю цінності підтримки власного фізичного здоров'я та в потрактуванні його як базового чинника подальшого функціонування особистості в загальному розумінні власної життєдіяльності та в реалізації суспільних статусів і ролей, взаємопов'язаних із професійною діяльністю.

На наш погляд, фізичне виховання взаємопов'язане з патріотичним вихованням, однією зі споріднених ознак цих видів виховного процесу є досягнення фізичної зрілості шляхом розвитку фізичної культури як компонента загальної системи культури особистості. Це підтверджує історичний розвиток патріотичного та фізичного виховання, що в ментальності українського народу були взаємодетермінованими. Український народ прагнув сформувати фізичне здоров'я дитини як цінність власне для людини та для суспільства. Такі властивості в українців культивували шляхом підтримки здоров'я загалом, що відображено в системах виховання та навчання.

Для окреслення педагогічних засад патріотичного виховання в сучасній освітній парадигмі вищої школи особливого значення набуває дослідження критеріїв ціннісного ставлення до формування фізичної культури особистості в контексті підготовки фахівців у вищій школі та в аспекті навчання школярів. Обґрунтовані Г. І. Матуковою критерії, на нашу думку, постають як загальні в реалізації завдань патріотичного виховання, оскільки ефективність та конкурентоспроможність майбутніх фахівців залежать насамперед від стану їхнього фізичного здоров'я. До таких критеріїв зараховано:

- стан сформованості та функціонування сфери інтелектуального розвитку особистості;
- стан функціонування її свідомості та самосвідомості, що дає змогу вбачати у власному здоров'ї найбільшу цінність;
- стан сформованості духовно-моральних переконань та навичок особистості, що базуються на фізичних особливостях організму, як-от: витривалість у поєднанні з мужністю, сила та гнучкість у поєднанні зі станом розвитку інтелектуальної сфери, спритність у поєднанні зі справедливістю, сформованість пропорцій у розвитку тіла та стан функціонування інтелектуальної й ціннісно-мотиваційної сфери;
- прийняття та формування усвідомлених переконань щодо збереження власного фізичного здоров'я шляхом ведення і пропаганди (власним прикладом) здорового способу життя;
- стан сформованості активної життєвої позиції, яка має власну ментальність в українського народу й вирізняється високим рівнем рухового розвитку молодого покоління [5].

Виокремленні критерії дають підстави вбачати у фізичній культурі ту передумову, що необхідна для реалізації завдань патріотичного виховання. Отже, інтеграція патріотичного виховання та фізичного виховання відбувається в межах фізичної культури, основним призначенням якої, на наш погляд, є

формування ціннісно-емоційного, вольового, мотиваційного, осмисленого та усвідомленого ставлення до власного організму.

З'ясовуючи педагогічні засади патріотичного виховання в системі вищої школи, варто апелювати до загального феномену "культура", що має узагальнювальний характер і формується протягом усього життя людини. Звичайно, найбільш активно культура формується в ході навчальної діяльності та оволодіння майбутньою професією, що збігається з періодом навчання в школі та у вищому освітньому закладі. Визначити критерії культури людини складно, оскільки вони переважно мають суб'єктивний характер, що і пояснює суперечливість та багатоаспектність у дослідженнях культури як феномену існування людства й кожної окремої особистості. Водночас ігнорування культури призводить до знецінення людського життя, зникнення народів, катастроф національних масштабів та деструктивних конфліктів. Наголосимо, що культура слугує механізмом реалізації патріотичного виховання лише тоді, коли вона є усвідомленою і прийнятою людиною як внутрішня система когнітивних установок, переконань, поведінкових дій та ціннісно-мотиваційних ставлень, що реалізуються в загальнолюдській позиції особистості. Тільки в такому сенсі культура постає тим базисом, який дає змогу реалізовувати засади патріотичного виховання.

Загалом, культура вможливає реалізацію патріотичного виховання з позиції активізації творчих сил студента, формування його здібностей, які мають практичне втілення в реальному житті, створення передумов для розкриття і реалізації духовних засад у функціонуванні студента як у межах структурованого навчально-виховного процесу, так і в позанавчальній діяльності.

Інтерес до формування культури в сучасного молодого фахівця зумовлений поширенням багатьох негативних явищ: пияцтва, наркоманії, токсикоманії, низької соціальної активності молоді, поганого стану здоров'я. Необхідність розв'язання проблем покращення взаємин між людьми, зміна поглядів молоді на стан фізичного здоров'я, формування ідеалу сучасної молоді людини потребують розроблення та реалізації конкретних заходів. Нині актуалізується питання про виховання в сучасного молодого фахівця такого рівня загальної культури (зокрема фізичної), який би забезпечив подальший інтелектуальний і фізичний розвиток студентської молоді.

Досліджуючи проблеми психології виховання, Л. М. Фрідман цілком слушно пов'язує фізичну культуру зі здоров'ям людини та робить висновок стосовно того, що протягом життя фізична активність змінюється. У дитячому віці вона відображає нормальне зростання і розвиток частин тіла, а в період дорослішання людини фізична активність набуває більш широкого значення – вона забезпечує функціональний стан організму, сприяє підвищенню працездатності й підтримує здоров'я людини протягом життя [9].

У контексті потрактування специфіки патріотичного виховання актуальним є з'ясування етнографічного характеру фізичної культури, що тлумачимо як фундаментальний компонент національної культури. Це важливий підхід, оскільки психофізичні характеристики відображають світовідчуття народу, його етнічну філософію, спосіб життя, укоріненість у рідну природу і космічний простір та час [7]. М. М. Фіцула вважає, що фізична культура сучасної молоді має поповнюватися національними традиціями, заходами і духом козацької доби, а також елементами інших культур [8].

Реалізація завдань патріотичного виховання базується на збереженні національної ментальності, що сконцентрована в традиціях, звичаях, обрядах та неусвідомлених переконаннях людини стосовно ставлення до власного народу, а також на основі функціонування свідомості та самосвідомості, які забезпечують формування національної свідомості та усвідомлення себе громадянином, патріотом, який має власну громадянську позицію.

Патріотичне виховання пов'язане із загальним рівнем культури як особистісної властивості, що виявляється в об'єктивному та суб'єктивному аспектах функціонування. Активні тенденції до впровадження засад патріотичного виховання виявляються у вивченні стану функціонування та загального розвитку інтелектуальної, моральної, емоційно-вольової та ціннісної сфер особистості майбутнього фахівця. Це дає змогу розвивати духовно-моральні цінності, уважне ставлення до власного організму, що має загальносуспільне значення, оскільки виявляється в належності до певного народу, нації, етносу та ін.

**Висновки.** Отже, теоретичний аналіз педагогічних засад патріотичного виховання у вищій школі дає підстави стверджувати, що патріотичне виховання зумовлене функціонуванням фізичного виховання як необхідної передумови збереження, відтворення та зміцнення психофізіологічних особливостей майбутнього освітнього працівника. Інтегративним складником патріотичного та фізичного виховання постає фізична культура, призначення якої – у вихованні ціннісного ставлення особистості до власного тіла й організму.

**Перспективи подальших розвідок у даному напрямі** вбачаємо в активній реалізації впровадження засад патріотичного виховання та загального розвитку інтелектуальної, моральної, емоційно-вольової та ціннісної сфер особистості майбутнього фахівця.

### Використані джерела

1. Бублик Л. А. Верны подвигам отцов [Текст] / Л. А. Бублик. – М. : Просвещение, 1987. – 141 с.
2. Воропай О. Звичаї нашого народу [Текст] : етнографічний нарис / О. Воропай. – К. : Оберіг, 1993. – 590 с.
3. Гонський В. Патріотизм як основа сучасного виховання та ідеології держави [Текст] / В. Гонський // Рідна школа. – 2001. – № 2. – С. 9–14.
4. Красильник Ю. С. Патріотичне виховання військовослужбовців збройних сил України засобами української етнопедагогіки [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ю. С. Красильник; Акад. пед. наук України, Ін-т вищої освіти. – К., 2002. – 254 с.
5. Матукова Г. І. Формування фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у позааудиторний час [Текст] : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Г. І. Матукова ; Криворізький держ. пед. ун-т. – Кіровоград, 2005. – 171 с.
6. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка [Текст] / М. Г. Стельмахович. – К. : ІСДО, 1996. – 288 с.
7. Українська минувшина [Текст]: Ілюстр. етнографічний довід. – 2-е вид. / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. – К. : Либідь, 1994. – 256 с.
8. Фіцула М. М. Педагогіка [Текст] / М. М. Фіцула. – К. : Академія, 2002. – 528 с.
9. Фридман Л. М. Психологія виховання [Текст] / Л. М. Фридман. – М. : Сфера, 2000. – 202 с.

*Onopriyenko O. M., Onopriyenko A. V.*

#### PEDAGOGICAL BASES OF PATRIOTIC EDUCATION IN MODERN EDUCATIONAL PARADIGM OF HIGH SCHOOL

*The problem of patriotic education of today's youth is considered in the article, a theoretical analysis of pedagogical foundations of patriotic education in modern higher education is made. The features of patriotic education, that we investigated as a perspective of future specialists' of physical training preparation, is to be aware of the values of own physical health support by each person and correctly interpreting it as a basic factor in the further functioning of the individual in the general sense of his own life and in the implementation of social statuses and roles, related to their professional activities. In our opinion, physical education linked with patriotic education, one of the general properties of these types of educational process is to achieve physical maturity through the development of physical culture as a component of the overall system of cultural identity. This confirms the historical development of patriotic and physical education in the mentality of the Ukrainian people were mutually determined. Ukrainian people tried to create physical health of the child as the actual value for the person and for society. Such properties of Ukrainians were cultured by supporting general health, as it is reflected in the systems of education and training.*

*The implementation of tasks of patriotic education is based on preserving of the national mentality that focuses on traditions, customs, rites and unconscious beliefs of a man relation to his own people, as well as on the functioning of consciousness and identity, ensuring formation of national consciousness and awareness of a citizen, a patriot who has its own civil position.*

*Thus, the integration of patriotic education and physical education occurs within the physical training, the main purpose of which, in our opinion, is the creation of value-emotional, volitional, motivational, meaningful and informed attitude to their own body.*

**Keywords:** *patriotic education, theoretical analysis, pedagogical principles, formation, ethnopedagogics, consciousness, self-consciousness.*

*Стаття надійшла до редакції 12.01.2017 р.*